

PROGRAMIRANO UČENJE U NASTAVI STRANIH JEZIKA

UDK 371.315.7:800

Stručni članak. Primitljen 15. 6. 1985.

Pitanje primjene najracionalnijih i najefikasnijih nastavnih metoda naročito je aktualno u nastavi stranih jezika s obzirom na uvjete u kojima se odvija nastavni proces. Programirano učenje, kao jedna od takvih metoda, može pridonijeti stvaranju optimalnih uvjeta u procesu učenja stranih jezika. Iako mogućnosti programiranog učenja u nastavi stranih jezika nisu još dovoljno istražene, a zbog specifičnosti procesa učenja ovog predmeta nešto slabije nego u nastavi ostalih predmeta, dosadašnja ispitivanja pokazala su da se uspješno može programirati npr. učenje morfologije, govornih modela, grafije i ortografije te razumijevanje pisanog teksta, bespogrešno prevođenje pomoću algoritama i dr.

Programirano učenje može se primjenjivati u neposrednoj nastavi stranih jezika te u izvannastavno vrijeme uz upotrebu programiranih materijala. Budući da se proces učenja stranog jezika ne može u cijelosti programirati, programirano učenje primjenjuje se u kombinaciji s ostalim oblicima i metodama nastave.

U složenom nastavnom procesu, kao što je proces učenja stranog jezika, uvijek je aktualno pitanje primjene najracionalnijih i najefikasnijih nastavnih metoda. Metodika nastave stranih jezika dostigla je danas već prilično visok stupanj naučnosti i svestrano osvjetljava ovu kompleksnu problematiku te omogućava nastavniku da uspješno rješava niz problema na koje nailazi u toku nastavnog procesa. Ali, uvjeti u kojima se odvija nastavni proces ni izdaleka nisu optimalni, te predstavljaju ozbiljnu zapreku u postizanju željenih rezultata. Jedna od mogućnosti da se prevladavaju ti uvjeti, odnosno da se unatoč lošim uvjetima postignu bolji rezultati, jest svrsishodno uključivanje programiranog učenja u nastavu stranih jezika.

Mogućnosti programiranog učenja u nastavi stranih jezika nešto su drugačije nego u nastavi ostalih predmeta. One su uvjetovane specifičnošću procesa učenja jezika, koja onda usmjerava i metodiku učenja stranih jezika. Dok je u metodici izvanjezičnih predmeta, kako primjećuje i poljski naučni radnik L. Zabrocki, bitno pitanje — kako najbolje prenijeti obavijesti učeniku, u metodici nastave stranih jezika bitno je pitanje — kako učeniku najbolje prenijeti nosioce obavijesti, zatim gramatičke strukture i rječničko blago kao građu za obavijesti.

Prema tome, »zadaca nastave stranih jezika sastoji se u tome da prenese učeniku specifično kodiranje gramatičkih i leksematskih struktura na razini određenog stranog jezika«, što predstavlja neposredni cilj nastave stranih jezika, »nadalje da prenese usvajanje gramatičkih i leksematskih obavijesti dotičnog jezika«, tj. rečeničnih i tekstovnih semantema, što se može označiti kao dalji cilj /L. Zabrocki/.

Specifičnost tog procesa najlakše možemo predočiti, ako usporedimo učenje stranog s učenjem materinjeg jezika kao nastavnog predmeta. Dok je u nastavi materinjeg jezika osnovni cilj proučavanje jezičnih zakonitosti u cilju daljnijeg usavršavanja govornog i pismenog izražavanja učenika pri čemu koristimo kao osnovno sredstvo već usvojeni govorni izraz na kojem učenici bez većih poteškoća izražavaju svoje misli, u stranom jeziku, cilj nastave je i ovladavanje samim sredstvom, tj. usmenim i pismenim oblicima izražavanja,

te njihovim usavršavanjem i usvajanjem do nivoa na kojem oni prestaju biti smetnja slobodnom izražavanju misli na stranom jeziku.

Za realizaciju tako složenog i kompleksnog zadatka neophodno je stvoriti odgovarajuće uvjete i upotrijebiti najefikasnije metode. Znamo da su preduvjeti za formiranje solidnih i trajnih jezičnih navika vrlo složeni. Tako, pored svrsishodnosti svakog obrazovnog postupka, kod učenika treba stvoriti unutarnju motivaciju, vježbe treba pravilno vremenski rasporediti, svaku uvježbanu jezičnu materiju uključiti u komunikativnu situaciju, učenike stalno upoznavati s postignutim rezultatima, kao i sa samim principom radnje kod uvježbavanja pojedine operacije, uzimati u obzir utjecaj navika, naročito navika materinjeg jezika i dr.

Stvoriti sve ove preduvjete, a pogotovo održavati njihov kontinuitet, vrlo je teško s obzirom na veličinu grupa, tjedni broj sati, materijalnu opremljenost i dr. Nastaju zbog toga mnogi problemi i propusti u nastavi stranih jezika. Najčešći su — slabo napredovanje učenika koji sporije i teže uče, te, uporedo s tim, gubljenje interesa ovih učenika za učenje tog predmeta.

U uobičajenoj nastavi ovi bi se ciljevi najuspješnije realizirali u tzv. optimalnom sklopu učenja. Optimalni ili potpuno zatvoreni sklop učenja, kako objašnjava L. Zabrocki, sastoji se od izvora jezgrenih obavijesti, kontrole jezgrenih obavijesti, te upravljanja jezgrenim i kontrolnim obavijestima. Na osnovi kontrole usvajanja svake količine jezgrene obavijesti, može se upravljati usvajanjem daljnjih obavijesti. Upravo taj element kontrole u konvencionalnom jezičnom sklopu nemoguće je provesti kada je riječ o jednom razredu. Da bi se dobio zatvoren sklop učenja, »praktički bismo morali za svakog učenika zaposliti po jednog učitelja« /L. Zabrocki/. Stoga je odabran model programiranog učenja, koji zapravo predstavlja takav zatvoren sklop, a može se primijeniti na svakog pojedinog učenika. Ali, s obzirom na specifičnost procesa učenja stranog jezika, javilo se odmah i niz pitanja u vezi s mogućnostima primjene programiranog učenja u nastavi stranih jezika. Programirano učenje trebalo bi, kako je iznijeto ranije, riješiti problem kontrole usvajanja svake jezgrene obavijesti. Da li je to moguće provesti u svim elementima procesa učenja jezika? Može se dogoditi npr. da učenik neće moći pravilno ocijeniti rezultate kontrole, što se može vrlo lako dogoditi pri ocjenjivanju vlastitog izgovora stranih glasova. Ili, kada je riječ o fonetici, teže će učenik oponašati strani glas slušajući ga samo preko magnetofona, nego kada ga izgovara učitelj, gdje istovremeno vidi i njegovu artikulaciju. Eksperimenti su pokazali da su postignuti bolji rezultati kada je učitelj bio izvor glasovne supstancije, te se može zaključiti da se na području fonetike zasad bolje »poslužiti konvencionalnim sklopom učenja, dok ne bude izrađen stroj s adekvatnim mogućnostima« /L. Zabrocki/.

Nadalje, programirano učenje teško je ili gotovo nemoguće primijeniti u takvom sklopu kao što je primjena stečenog znanja /slobodni situativni govor, besprijevodno čitanje i razumijevanje/ smatra Z. S. Harkovski. U pripovijedanju, nevezanom govoru učenik predstavlja zapravo potpuni izvor saopćenja, neovisan o knjizi ili magnetofonskoj vrpici kao izvoru obavijesti. Možemo ga upozoriti na neke greške, ali ih on ne može ispraviti, a uvijek i ne zna o kojim je greškama riječ.

Drukčiji je slučaj s morfologijom. Čitav se materijal može prilično lako programirati. Nema teškoća na području kontrole i upravljanja, ističe L. Zabrocki.

Budući da se proces učenja stranog jezika ne može u cijelosti programirati, već samo neki njegovi elementi, i to s različitim stupnjem uspješnosti, nameće se zaključak, koji navodi i M. Prebeg-Vilke, da je programirano učenje u nastavi stranih jezika moguće primijeniti u kombinaciji s ostalim oblicima nastave. To mišljenje dijele i drugi autori koji se ovdje spominju. Osim toga, neophodno je radi mogućnosti programiranja u stranim jezicima izraditi programe s različitim funkcijama, smatraju I. M. Novickaja i E. V. Tokarskaja. Na primjer, opis neke gramatičke pojave, uvježbavanje vještina i navika kod učenja leksike, program za kontrolu trajnosti stečenih znanja i sl. Svaki od tih programa može postojati samostalno, iako, u pravilu, program uključuje u sebi elemente svih vidova programa, tj. »i izlaže neki materijal, i uvodi neophodne vježbe i ostvaruje poetapnu kontrolu u toku cijelog učenja« (I. M. N. i E. V. T.).

Z. S. Harkovski navodi čitav niz vježbi koje se mogu programirati u cilju stjecanja govornih vještina i navika te usvajanja jezičnog znanja. Tako za stjecanje navika govora, čitanja i pisanja navodi slijedeće vježbe s primjerima:

- vježbe pravilnog izgovora
- vježbe automatiziranosti govornih modela
- učenje riječi i grupa riječi
- razumijevanje na sluh
- stjecanje navika čitanja
- za razumijevanje pisanog teksta
- za usvajanje grafike
- ortografske vježbe
- vježbe iz stilistike.

Vježbe se mogu primijeniti ovisno o stupnju (nivou) učenja.

Neke od navedenih programiranih vježbi primjenjuju se u Sovjetskom Savezu, kao što je program za usvajanje grafičkog sustava jezika, provjeren 1964/5 (Iljina, Harkovski), zatim vježbe za razumijevanje pisanog teksta, za usvajanje govornih modela, ortografske vježbe i dr. Navedeni primjeri pokazuju da postoji mogućnost programiranja različitih tipova vježbi, pitanje je samo efikasnosti svake od njih, naročito vježbi pravilnog izgovora, o čemu je već bilo riječi.

Sagledavajući u cjelini proces učenja stranog jezika koji u najpovoljnijim i najprirodnijim uvjetima uključuje istovremeno djelovanje svih jezičnih sklopova, ovakva djelomična ili parcijalna programiranja pojedinih sklopova daju onda i djelomične rezultate. Mislim da tu činjenicu treba uzimati u obzir prilikom određivanja elemenata jezika koji će se programirati, imajući na umu njihovu svrsishodnost u odnosu na efikasnost, vrijeme i mjesto upotrebe, te mogućnost kombiniranja s ostalim oblicima nastave.

Njemački naučni radnik R. Freudestein smatra da je »programiranje u nastavi stranih jezika prikladno samo tamo gdje se radi o posredovanju znanja, a ne o uvježbavanju vještina«. Ovu tvrdnju on zasniva na rezultatima eksperimenata s jezičnim laboratorijima i programiranim učenjem. Ako su većinom postignuti pozitivni rezultati, oni prilično zaostaju za postavljenim ciljevima. Uzroci takvim rezultatima nalaze se u neadekvatnoj upotrebi jezičnog laboratorija i programiranog učenja. »Jezični laboratorij može razviti

svoju punu djelatnost samo tamo gdje je slušanje, razumijevanje i govor centralno nastojanje cjelokupne pouke u stranim jezicima, to znači da se cjelokupan rad u nastavi provodi audiolingvalno /audiooralno, audiovizualno/. Cilj je takvog metodskog postupka što točnije vladanje stranim jezikom« /isti autor/. S obzirom da je ova metoda najuspješnija u fazi izražene imitacijske sposobnosti učenika, trebalo bi je primjenjivati u ranoj fazi učenja jezika, do 13. godine. Programirano učenje, koje se još uvijek može primjenjivati samo u vezi s nekom posredničkom metodom, što ima svoje zahtjeve. »Psihološke zakonitosti koje su osnova programiranom učenju imaju za cilj usvajanje znanja«, navodi R. Freudestein. Zato njegova primjena ima opravdanje u tečajevima srednjeg i višeg stupnja, kada su učenici već učvrstili jezičnu podlogu u spomenutom osnovnom jezičnom tečaju, i kada je učenik psihološki spreman za osamostaljivanje u učenju. »Znanje u okviru jezične analize, uvoda u lingvistiku, interpretacije itd. moglo bi se posredovati individualno i objektivno u programiranoj nastavi, koja je nezavisna od nastavnika, i programirano bi učenje sigurno pridonijelo da učenici ne samo govore strani jezik nego i da mogu kritički razmišljati o stranom jeziku« (isti autor).

Ovakva podjela upotrebe različitih metoda prema uzrastu i stupnju usvajanja stranog jezika pretpostavlja optimalno korištenje svake od njih u sadašnjim mogućim uvjetima.

U posljednje vrijeme programirano učenje uključuje se u kombinaciju s drugim metodama. Tako je u Zagrebu završena prva etapa tečaja ruskog jezika za početnike (odrasle) u kojem se primjenjuju audiovizualni elementi i programiranja (R. Volos). U tečaju su primijenjena dva principa: ekspresivnost teksta i programiranje leksičko-gramatičkih struktura. Cilj ove etape je svladavanje sposobnosti vođenja samostalnog razgovora u različitim situacijama.

U vezi s primjenom programiranog učenja u nastavi stranih jezika, mogla bi se navesti još neka iskustva.

Tako Z. S. Harkovski prikazuje mogućnost primjene programiranog učenja u visokoškolskom obrazovanju i to za uvježbavanje razumijevanja na sluh u kombinaciji s magnetofonom, dok bi se razvijanje stvaralačkih navika provodilo na satu u neposrednom kontaktu s predavačem.

T. A. Iljina prezentira Zbornik vježbi s izborom odgovora za engleski jezik u 5. razredu, gdje naročito dolazi do izražaja metodika sastavljanja pitanja i odgovora.

Metodičari nastave stranih jezika tretiraju programirano učenje kao jedinu od metodika koja može znatno unaprijediti nastavu stranih jezika. Tako I. F. Komkov navodi i neke vrste programa koji se primjenjuju u učenju stranih jezika. Za učenje dijaloga i stihova koristi se tzv. matetički program. Njegova suština je u tome što učenje počinje od cjeline, a ne od dijelova. Postepenim oduzimanjem ključnih dijelova teksta mogu se razmjerno lako zapamtiti prilično veliki odlomci. Za čitanje tekstova na stranom jeziku vrlo je prikladno, kaže I. F. Komkov, »paralelno programiranje«. Riječi i izrazi na materinjem jeziku, s desne strane teksta, objašnjavaju samo dio teksta ostalo se lako razumije. Postepenim smanjivanjem prevođenja riječi učenici i nesvjesno pamte jezični materijal.

I algoritmi, koji se inače mnogo upotrebljavaju kod učenja matematike i srodnih nauka, našli su svoju primjenu u učenju stranih jezika. O. K. Ne-

fedova, ističući neophodnost primjene nastavnih algoritama u nastavi stranog jezika, navodi primjer korištenja nastavnog algoritma u bespogrešnom prevođenju teksta. »Zahvaljujući algoritmu, učenik ovladava takvim sistemom formalnih gramatičkih karakteristika i takvim sistemom povezanosti operacija u prijevodu, da, primjenjujući ih, može pravilno osmisлити svaku gramatičku strukturu« (isti autor).

Ako uzmemo u obzir sve navedene primjere istraživanja na području primjene programiranog učenja u nastavi stranih jezika, možemo izvesti nekoliko zaključaka:

— Programirano učenje može se primjenjivati u neposrednoj nastavi stranog jezika, u izvannastavno vrijeme, a u vezi s nastavom uz upotrebu programiranih materijala, te u izvanškolskoj sredini u obrazovanju odraslih.

— Među istražiteljima i pedagozima nema jedinstvenog gledišta o mogućnostima primjene programiranog učenja u pojedinim aspektima usvajanja stranog jezika. Jedni smatraju da se programirano učenje može s uspjehom primjenjivati ne samo u usvajanju znanja već i u uvježbavanju vještina i navika, dok drugi, tražeći optimalne rezultate, misle da je njegova primjena moguća samo u usvajanju znanja. Prava ocjena primjene programiranog učenja u svim aspektima usvajanja stranog jezika vjerojatno je stvar budućnosti.

LITERATURA

- Freudestein, R. »Primjena i efikasnost jezičnog laboratorija i programiranog učenja u nastavi stranih jezika«, *Aktivne metode i moderna pomagala u nastavi stranih jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Харьковский, З. С. **Опыт составления программированных пособий для школы**, Москва, 1966.
- Харьковский, З. С. **Упражнения для программированного обучения иностранному языку**, Москва, 1965.
- Илина, Т. А., Харьковский, З. Ц. **Опыт составления программированных пособий для школы**, Москва, 1966.
- Илина, Т. А. **Сборник упражнений с выбором ответа по английскому языку в пятом классе**, Москва, 1966.
- Комков, И. Ф. **Методика преподавания иностранных языков**, Москва, 1979.
- Нефедова, С. К. **Необходимость применения обучающих алгоритмов в преподавании иностранного языка, Лингвистические вопросы теории и практики программированного обучения**, Издательство Ленинградского университета, 1970.
- Никандров, Н. Д. **Программированное обучение и идеи кибернетики**, Наука, Москва, 1970.
- Prebeg-Vilke, M. **Uvod u glotodidaktiku**, Školska knjiga, Zagreb, 1977.
- Volos, R. »Primjena audio-vizualnih elemenata i elemenata programiranja na tečaju ruskog jezika za početnike (odrasle)«, *Aktivne metode i moderna pomagala u nastavi stranih jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Zabrocki, L. »Кибернетски модели уčenja i programirana nastava stranih jezika, *Aktivne metode i moderna pomagala u nastavi stranih jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- — — — **Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе**, Издательство «Просвещение», Москва, 1967.

ПРОГРАММИРОВАНИЕ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Резюме

В обучении иностранным языкам особое значение имеет применение самых рациональных и самых эффективных методов обучения, потому что неадекватны условия, при которых осуществляется учебный процесс. В обеспечении оптимальных условий в процессе обучения иностранным языкам может оказаться действенным программированное обучение. Хотя по сопоставлению с другими предметами возможности программирования в обучении иностранным языкам более ограничены, исследования показали, что с успехом можно применять программированное обучение при изучении всего морфологического материала, речевых моделей, графики, орфографии, затем при понимании текста (при чтении) и безошибочном переводе, осуществляемом на базе алгоритмов и т. п.

Программированное обучение можно применять на уроке и в самостоятельной работе учащихся вне урока при помощи программированных материалов.

Имея в виду то, что процесс обучения иностранным языкам нельзя программировать в целом, программированное обучение применяется наряду с другими способами и методами обучения.